

**KIRSAL KALKINMA, YAYIM VE TARIMSAL ARAŞTIRMALARDA KATILIMCI KIRSAL
DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI VE UYGULAMA SONUÇLARI**

Prof. Dr. Tayfun Özkaya

Dr. Buket Karaturhan

Dr. Murat Boyacı

Ege Üni. Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi

1. GİRİŞ

Dünya’da ve ülkemizde geleneksel araştırma, kırsal kalkınma ve kırsal yayım yaklaşımlarının karşılaştıkları başarısızlıkların farkına varılması yeni arayışlara yol açmıştır. Geleneksel yöntem ve yaklaşımlarda çoğunlukla anket yöntemi ile derlenen veriler çok uzun bir süre sonunda işlenerek rapor haline getirilmektedir. Daha önemlisi araştırma konusu ve hipotezlerinin seçiminde, önerilerin belirlenmesinde üreticilerin veya kırsal kesim insanların çok az bir katılımı olabilmekte; bazen hiç olamamaktadır. Bütün bu dışlayıcı sürecin sonunda belirlenen gündem veya hedefler çoğu zaman gerçeklere, kırsal kesim insanların gereksinimlerine veya önceliklerine ters düşmektedir. Uygulanabilecek bazı sonuçlar ise hayata geçirilememekte veya çok geç geçirilmektedir. Türkiye’de var olan araştırma ve yayım sistemleri de çoğunlukla başarısızlığı ortaya çıkmış olan bu “teknoloji transferi” anlayışı ile uyum içindedir.

Bu sorunlara cevap olarak önce gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere 1990’larda geliştirilmiş bulunan “Katılımcı Kırsal Değerlendirme” (KKD) (Participatory Rural Appraisal, PRA) yaklaşımı; yerel toplumlara, kendi hayat ve koşullarının bilgisini paylaşma, bilgi üretme, analiz etme, planlama ve eyleme geçme gücünü kazandıran bir yaklaşımdır.

Bu bildiride KKD yaklaşımı tanıtıldıktan sonra, yürütülmüş bulunan iki ve sürmekte olan bir araştırmanın bazı sonuçları verilecektir. KKD yaklaşımı; ülkemizde ilk defa kısaca Halilbeyli projesi denilen araştırma ve uygulama projesinde kullanılmıştır. (Özkaya, Karaturhan, Boyacı, 1998) Bu projede yaklaşımın ülkemizde ne şekilde uygulanabileceği, yöntemlerin uygulanmasında koşullarımıza uygun ne gibi değişiklikler yapılacağı, ortaya çıkan güçlüklerle nasıl başa çıkılacağı konularında bilgi üretilmesi çalışmanın ilk amacıdır. Uygulama yönünden amaç; Halilbeyli Köyü’nde gelir dağılımını iyileştirerek yaşam standartlarını ve kadının statüsünü yükseltmektir. Çalışmada çeşitli kuruluşlarla işbirliği yapılmıştır. Özellikle Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi zootekni Bölümü elemanlarının projeye katkıları büyük olmuştur. Bu projeden alınan olumlu sonuçlar yaklaşımın ölçek büyütürken kurumsallaştırılması için ikinci bir projenin hazırlanmasını gündeme getirmiştir. Kısaca Menemen Projesi olarak adlandırılan yeni proje için Menemen İlçe Tarım Müdürlüğü ile işbirliği yapılmaktadır. Ekim-2000’de tamamlanması planlanan proje değişik köylerde sürdürülmektedir. Bazı köylerde sonuçlar şimdiden başarılıdır. Sorunlarla karşılaşılan yerlerde dersler çıkarılmakta ve yeni girişimler yapılmaktadır. Kurumları yaklaşıma hazırlamak için aceleci olmayan ön çalışmalar ve eğitimlere önem verilmesi, belediye gibi politik çatışmanın olduğu destekleyici kurumlarda çok dikkatli davranılması gerektiği bu çalışmanın önemli bulguları içindedir. Üçüncü proje daha çok bir “katılımcı araştırma” anlayışı içinde sürdürülen ve eylemi de içeren kısaca “fidan projesi” olarak isimlenen çalışmadır. (Özkaya, 1999) Projenin uzun vadeli amaçları meyve üreticilerinin kaliteli, sağlıklı ve ismine doğru fidan sağlamasında yüzde yüz güvenilir kurumlaşmayı gerçekleştirmektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bildiri de biri sürmekte olan üç araştırma ile ilgili sonuçlar verilmektedir. KKD çalışmalarının nasıl yapıldığını ortaya koyabilmek amacıyla yalnızca Halilbeyli projesinin materyal ve yöntemi ile ilgili ayrıntılı bilgi verilecektir. Diğer iki çalışmada grupların oluşturulmasında ve verilerin derlenerek işlenmesinde benzer yaklaşımlar uygulanmıştır.

Materyal: Birinci grup materyal, kurum ve kuruluşlardan sağlanan rapor, dökümanlar ve literatürden oluşmuştur. İkinci grup materyal Halilbeyli Köyü'ndeki üreticiler ile yüzyüze görüşülerek yapılan 40 adet anketten sağlanan verilerdir. Üçüncü grup materyal ise KKD oturumlarından elde edilen, kolaylaştırıcı (facilitator) dediğimiz araştırma-uygulamanın yürütücüleri, katılan uzmanlar ve katılımcı üreticilerin birlikte sağladığı, paylaştığı, tartışarak geliştirdiği ve bilgi haline dönüştürdüğü verilerdir.

Verilerin Toplanmasında ve Analizinde İzlenen Yöntem: İlk KKD grubunun oluşturulması için Muhtar ve Kooperatif Başkanının önerileri alınmıştır. Bunun için önce yapılmak istenen çalışmanın amacı ve dayandığı felsefe açıklanmıştır. Gerçekleşecek değişimin büyük ölçüde üreticilerin kendi eseri olacağı açıklanmış, köksüz beklentiler yaratacak vaadlerden kesinlikle kaçınılmıştır. Böylelikle köyde değişimi sürükleyecek olan ve köyün çeşitli kesimlerini kapsayacak, bu arada küçük üreticileri de içerecek isim önerileri alınmıştır. Üreticilerle soru formu yardımı ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler de, gruba girecek katılımcıların belirlenmesinde kullanılmıştır. Anket çalışması ile köyün en önemli üretim dalı olan hayvancılık konusunda en çok danışılan üreticiler saptanmıştır. Böylece, anket çalışması ile iki, kooperatif başkanı önerisi ile de iki kişi belirlenmiştir. Kooperatif Başkanından küçük üreticileri temsilen iki kişi daha istenmiştir. Ancak, önerilenlerin alt gelir gurubundan çok, orta gelir grubuna yakın oldukları öğrenilmiştir. Bunların dışında üç katılımcının önder çiftçilerden olması istenmiştir. Önder çiftçilerden birisi küçük üretici olup, bitkisel üretim ve süt sığırcılığı ile ilgilenmektedir. Tamamen küçük üreticilerden oluşan ayrı bir grubun oluşturulması düşünülmüş ise de yeterli kolaylaştırıcı bulunamaması nedeniyle bundan vazgeçilmiş, küçük üreticilerin de bu gruba eklenmesi kararlaştırılmıştır. KKD çalışmalarının ilerlemesi ile genellikle hem tarıma hizmet götüren profesyoneller, hem de üreticilerce dışlanan küçük üreticilerin daha çok farkına varılmıştır. Bunun üzerine KKD oturumlarının başlamasından iki ay sonra köyün isim listesinden küçük üreticiler saptanarak aralarından yeni bazı temsilciler gruba katılmışlardır. Bunların bazılarının kısa zamanda çalışmalara uyum gösterip alınan eylem kararlarını uyguladıkları ve ekonomik yarar sağladıkları görülmüştür. Oturumların ancak haftada bir yapılabileceği saptanmıştır.

İlk KKD oturumu Mart 1998'de, son oturum ise 22 Temmuz 1998'de gerçekleştirilmiştir. Projenin yürütücüleri ilk oturumları birlikte yürütmüşler, yaklaşımın oturması, üreticilerin güveninin kazanılması sonucu ayrı bir kadınlar grubu oluşturularak 20 Mayıs 1998'de ilk oturumu gerçekleştirilmiştir.

Bir iki oturum hariç her hafta ayrı bir konu ele alınmıştır. Görsel materyalin kullanılması KKD'nin en önemli özelliklerinden biridir. Örneğin bir matris veya harita üreticilerle beraberce işlenmiştir. Anket yöntemi ile aylarca sonra elde edilecek veriler, kısa bir süre içinde katılımcıların görsel materyale işlenmektedir. Değerler, veriler tartışılarak üreticilerce gerekli düzeltmeler hemen yapılmaktadır. Kolaylaştırıcı bu sırada az sayıda kişinin hegomonyaya kurarak çok konuşmasını engellemeye çalışmakta, az konuşanlara soru yöneltmekte, gerekli anlarda, var ise katılan konu uzmanına soru sorarak katılımını sağlamaktadır. Elde edilen verilerin kesinliği "**optimal bilgisizlik**" kuralına uygun olarak yeterli bulunmaktadır. Örneğin sineklerin Haziran ayında

sıgırları rahatsız etmeleri sonucu ortaya çıkan yem israfı düzeyinin %20 veya %30 veya bunların arasında bir yerlerde olmasının önemi yoktur. Bu değer üzerinde bir tartışma ile düzey belirlenmektedir. Dolayısı ile veriler bir bakıma tartışmalar veya katılanların bildirmesi ile ortaya konmuş, ortalama, maksimum, minimum olarak işlenmiş olmaktadır. Bu veriler katılanlarca tartışılarak bilgi düzeyine yükseltilmektedir. Katılımcı üreticiler, kolaylaştırıcı ve uzmanlar yeni ve daha üst düzeyde bilgilere ulaşmaktadır. Üreticiler aynı oturumda ne gibi eylemlere başvuracaklarını da tartışmakta, gerekirse ek bilgiler için kolaylaştırıcılardan ve uzmanlardan yardım istemektedirler. Bir sonraki haftanın oturumunda ilk önce geçen hafta açıklığa kavuşmamış konular tartışılmakta, bireysel veya kolektif olarak uygulanmış eylemler ile sonuçları (örneğin yeni bir rasyon veya toplu ilaçlama, kooperatifin yatırım kararı alması gibi) ele alınmaktadır.

3. KATILIMCI KIRSAL DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Katılımcı Kırsal Değerlendirme yerel toplumlara, kendi hayat ve koşullarının bilgisini paylaşma, üretme, analiz etme, planlama ve eyleme geçirme gücünü kazandıran, gelişen yaklaşımlar ve yöntemler ailesini tanımlamaktadır. 1980'lerde geliştirilmiş ve uygulanmış Hızlı Kırsal Değerlendirme (HKD) (Rapid Rural Appraisal) (RRA) 1990'larda KKD şeklinde evrilerek hızla gelişmiş ve yayılmıştır.

KKD'nin Kökleri: KKD 1990'larda evrildiğinde bazı kaynaklardan gelmekte ve onlarla etkileşmekte idi. Bütün bu kaynaklar birbirine karışarak ve etkileşerek bu gelişmeyi doğurmuştur. Bu kökleri şöyle sıralayabiliriz: Aktivist katılımcı araştırma, agro ekosistem analizi, uygulamalı antropoloji, çiftlik sistemleri araştırması, hızlı kırsal değerlendirme. (Chambers, 1992)

HKD'den KKD'ye geçiş: 1980'lerin ortalarında "katılım" ve "katılımcı" sözcükleri HKD sözlüğüne girmeye başladı.. 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında Norman Uphoff ve arkadaşlarının önderliğinde Cornel Üniversitesi, Rural Development Participation Review'i USAID desteğini kesinceye kadar yayınladı. Michael Cernea'nın kitabı olan "Putting People First"de (Halkı En Öne Almak) (1985) katılım tekrar gündeme geldi. Khon Kaen uluslararası konferansında (1985) katılım HKD ile bağlantılı olarak konuşulmaya başlandı. Konferansta yedi tip HKD belirlenmiştir. Katılımcı HKD bunlardan biri idi. Bunda temel amaç olarak, dışardan gelenin katalizör rolü ile topluluğun duyarlılığını kıskırtması görülmüştür. Daha sonra 1988'de katılımcı HKD, IIED (International Institute for Environment and Development) ekibi tarafından, dört HKD metodolojisinden biri olarak listelenmiştir. Diğerleri araştırmacı HKD, konusal HKD, ve değerlendirme HKD'si idi.(McCracken, 1988)

1988'de Kenya ve Hindistan'da paralel gelişmeler olmuştur. Kenya'da Ulusal Çevre Sekreteryası Clark Üniversitesi ile işbirliği içinde Machakos Bölgesi'ndeki Mbusanyi Topluluğunda bir HKD yürütmüştür. Bu daha sonra Eylül ayında köy kaynakları geliştirme planına öncülük etmiştir.(Kabutha, 1988) Bu çalışma Katılımcı Kırsal Değerlendirme olarak tanımlanmış ve kullanılan yöntem iki el kitabında özetlenmiştir. 1988'de yaklaşık aynı tarihlerde Ağa Han Kırsal Destek Programı (Hindistan) katılımcı HDK'yi geliştirmek ile ilgilendi ve IIED'yi yardım için davet etti.

Jennifer Mcracken Ağa Han Kırsal Destek Programına Eylül ve Ekim 1988'de dört haftalık bir danışmanlık yapmıştır. Bu dönemde katılımcı hızlı kırsal değerlendirme üreticilerce ve program kadrosu ile iki köyde yürütülmüştür. (Mc Cracken, 1988) Değişik şekillerde hem Kenya hem de Hindistan deneyimleri KKD'yi anlamak ve geliştirmek için çekirdek olmuşlardır.

Sonradan Hindistan'da bu konuda sivil toplum kuruluşları (STK) başta olmak üzere bir yenilik patlaması oldu.

KKD'nin Tanımı: KKD halkın, yaşamlarının gerçeklerini, koşullarını analiz ederek, yapacakları eylemleri planlayabilmelerine, kararları uygulayarak bunları izlemeleri ve sonuçlarını değerlendirmelerine olanak veren bir gurup yaklaşım, yöntem ve davranışlar olarak tanımlanabilir. Yöntemleri HKD'den de evrilmiştir. Ondaki farkı KKD'nin yerel halkı güçlendirme süreçlerine ağırlık vermesidir. HKD ise, esas olarak yerel toplumun dışındakilerin (profesyonellerin) bilgi toplamak için kullandıkları bir araç olmaktadır. Hem HKD hem KKD kötü kullanım ile karşı karşıya gelmişlerdir. Bir çokları kötü çalışmalar yapmışlar ve bunları KKD olarak etiketlemişlerdir. KKD katılımcıdır. Bunun anlamı dışardan gelenlerin insanları toplayıcı, katalist ve kolaylaştırıcı olmasıdır. Bunun da amacı, halka kendi araştırmalarını, soruşturmalarını ve analizlerini yapmalarına olanak sağlamaktır. HKD dışardan gelenlerin öğrenmesi amacını taşımaktadır. KKD ise yerel halkı; kendi analizlerini yürütme, çoğu zaman da planlayarak eyleme geçmeye muktedir kılmayı amaçlamaktadır. Uygulamada HKD ile KKD arasında bir geçiş bulunmaktadır. Bu yöntemlerin tanımlanması ile anlaşılabilir. Doğrudan gözleme, yarı biçimlenmiş görüşmeler gibi bazı yöntemler HKD'de vurgulanmıştır, fakat bunlar iyi bir KKD'nin de yaşamsal bir kısmını oluşturmaktadır. Diğer yöntemler örneğin, halkın kendi haritalarını yaptığı katılımcı haritalama ve katılımcı diyagram çizme KKD'de vurgulanmıştır. Fakat HKD'de de kullanılabilir.

HKD ve KKD nin paylaştığı ilkeler

- Öğrenmenin tersine çevrilmesi:** Doğrudan kırsal halktan yerinde, yüz yüze öğrenilir. Yerel fizik, teknik ve sosyal bilgi kazanılır.
- Hızla ve gelişen bir şekilde öğrenme**
- Yanlılıkları dengeleme:** Gevşemiş olarak, acele etmeden, nutuk atma yerine dinleyerek, yeni konulara geçme yerine konuları yoklayarak, empoze etmeyerek, yoksullar ve kadınları işin içine katarak, onların ilgi ve önceliklerini öğrenerek davranılır.
- İnformasyonda optimizasyon:** Gerekli olan informasyonun elde edilmesinin görece maliyeti ile bunun miktarı, ilgili olması, uygunluğu ve zamanlılığı arasında bir denge kurulmalıdır. Bu ilke "**optimal bilgisizlik**" (optimal ignorance) olarak da adlandırılabilir.
- Saç ayağı oluşturma** (triangulation): Birden fazla yöntem bilgi kaynağı, soruşturmacı ve/veya disiplin kullanarak çapraz kontrol yapılır.
- Farklılaşmayı aramak:** Bu, ortalamalar yerine farklılaşmayı arama ile ifade edilir. Avustralya'da "maksimum farklılık veya farklılığı maksimize etmek ve informasyon zenginliği" olarak tanımlanmıştır.

KKD' de vurgulanan ek ilkeler

- Kolaylaştırma:** Bu; kırsal halkın kendisinin araştırması, analiz etmesi, sunması ve öğrenmesini kolaylaştırır. Böylelikle halk sonuçları sunar, sahip çıkar ve böylece öğrenir. Bu durum "sopayı (kalemi veya tebeşiri) halkın eline verme" (handing over the stick) şeklinde ifade edilmektedir. Bu dışardan gelen birisinin bir süreci başlatması ve sonra geriye oturması veya uzaklaşması, karşılıklı görüşme yapmaması, süreci kesmemesidir.

•**Özeleştirel farkında olma ve sorumluluk:** Bunun anlamı kolaylaştırıcıların sürekli olarak kendi davranışlarını incelemeleri ve daha iyi yapmaya çalışmalarıdır. Bu hatayı kucaklamayı içerir. Hata daha iyisini yapmayı öğrenmek için bir fırsat olarak görülüp kabul edilmelidir. Herkes, her zaman en iyi olacak şekilde kendi değerlendirmelerini yapmalıdır. Bunun anlamı, kişinin bir el kitabına veya katı kurallara bağlanmak yerine, kişisel sorumluluğu kabul etmesidir.

•**Paylaşma:** Kırsal halkın kendi arasında, onlarla kolaylaştırıcılar arasında, değişik kolaylaştırıcılar arasında bilgi ve düşünceleri paylaşmak, arazi kamplarını paylaşmak, değişik kurumlar arasında eğitim ve deneyimleri paylaşmak olarak düşünülmektedir.

HKD'de Kullanılan Yöntemler

Görsel analizler: Katılımcı haritalama ve model yapma (doğal kaynaklar haritası ve sosyal harita vb.), hava fotoğrafları analizi, mevsimlik takvimler, günlük ve aktivite profilleri, tarihsel profiller ve trend analizleri, zaman grafikleri ve kronolojiler, matris puanlama, tercih sıralaması, venn ve ağ diyagramları, sistem ve akış diyagramları, daire diyagramları,

Görüşme ve örnekleme: Yarı biçimlenmiş görüşmeler, kesit yürüyüşleri ve grup yürüyüşleri, varlıklılık sıralaması, doğrudan gözlem, odak gurupları, anahtar bilgi sağlayıcılar, etnotarih ve olası gelecekler, matrisler, geleneksel uygulamalar ve inançlar.

Grup ve takım dinamikleri: Takım anlaşmaları, tartışma oturumları , hızlı rapor yazımı, işlere katılım (yerel etkinliklerde yer alma), paylaşılmış sunuşlar, notlar ve günlükler

KKD'nin Bulguları (Chambers, 1992)

a) Köylülerin bilgi düzeyi ve başarıma güçleri: Köylüler dışardan gelenlerin tahmin edemeyeceği ölçüde; harita çıkarma, model yapma, sayısallaştırma, tahmin etme, sıralama, derecelendirme ve diyagram yapmada büyük beceriye sahiptirler. Eğitimsizler bile bu beceriyi göstermişlerdir.

b) Rahat, dostça ilişkiler: Dışardan gelenlerle kırsal halk arasında rahat ve dostca ilişkiler sürecin başlarında kurulmalıdır ve kurulabilir. Kırsal kökenli bir profesyonel dahi bu ilişkiyi otomatik olarak kuramayabilir. Aynı şekilde bu ilişkiler için antropologların yaptığı gibi köyde çok uzun süre yaşamak da gerekmez.

c) Diyagram çizme ve görsel paylaşım: Diyagram çizme ve görsel yaklaşım birçok KKD çalışmasında ortak elamanlardır. Bir soru formu surveyinde bilgi dışardan gelen tarafından derlenir. Görüşülen kişinin sözlerinden kağıt üzerine bilgi aktarılır. Bu bilgi anket yapanın malı olur. Öğrenme tek taraflıdır. Bilgi kişisel ve özeldir. Sınanamaz ve anket yapan tarafından sahiplenilir. Buna karşılık; bir harita, model, diyagram veya birimlerin (taş, tohum, küçük meyveler vb) sıralama, puanlama, sayma, sayısallaştırma için kullanılmasındaki görsel paylaşım ile, var olan herkes ne yapıldığını görebilir, işaret edebilir, tartışabilir, değiştirebilir. Herkes birbirini çapraz kontrole tabi tutar ve düzeltir. Öğrenme artan şekilde gelişir. Bilgi; görülebilir, yarı-geçici ve kamusaldir, kontrol edilebilir, sınanabilir, eklenebilir, katılanlarca sahiplenilebilir.

d) Aşamalanma: Katılımcı yöntemler aşamalıdır. Örneğin katılımcı haritalama ile köylüler bir değil, birkaç harita çizerler. Bunlar böylece daha ayrıntılı ve yararlı olur. Yeni ve tamamlayıcı bilgi sunulur. Katılımcı bir kaynak haritası kesit yürüyüşleri yapmak için kullanılabilir. Kesit yürüyüşleri ise problem ve fırsatların belirlenmesi ve tartışılması için kullanılır. Bunları da listeleme ve seçeneklerin sınırlandırılması aşaması takip eder.

e) **Dışardan gelenlerin eğitimi ve tekrar uyumlaştırılması:** Bu eğitim çok değişik uzunluklarda olabilmektedir. Yüz yüze eğitim esastır. Dershane öğrenmede kısıtlayıcıdır. Dışarı ve arazi özgürleştirir. Bu durum dışardan gelenler için, eğitiminde algılama ve eylemde değişiklikleri kolaylaştırmaktadır. Nutuk atma yerine dinleme, gelişen bir yöntemle öğrenme, hataları kucaklama, özeleştirme yapabilmek, kendi kendine katılımcı olma gereklidir. Dışardan gelenlerin bazıları özellikle de katı formel profesyonel eğitim alanlarda bu eğitim travmatik olabilir.

f) **Paylaşma ve KKD'nin yayılması:** KKD uygulamada üç temelde anlaşılır. Bunlar; yöntemler, davranış ve eğilimler ile paylaşımdır. Önce, yöntemler en önemli görülür. Sonra dışardan gelenlerin davranış ve eğilimleri asıl unsur olarak görülür. Son olarak KKD bilgilerinin paylaşılması artan öneme sahiptir.

4. HALİLBEYLİ PROJESİNDE MASTİTİS İLE İLGİLİ OTURUM

Bu bildiriye yer azlığı nedeni ile yapılan birçok oturum arasından mastitis konusunda düzenlenen ve yalnızca erkek grubunda yapılan oturum ile ilgili bilgi verilecektir. Mastitis ile ilgili iki oturum yapılmasına karşılık, bu bildiriye yalnızca ilk oturum ile ilgili bilgiler verilecektir. Oturum öncesi mastitisle ilgili geniş bilgi toplanmıştır. Ayrıca Bergama'da hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı ve kalkınma kooperatifi olan bir köyde mastitisin nasıl yenildiğine dair bilgi edinilmiştir. Başarılı örnek olayların incelenmesi etkili olmaktadır. Oturuma mastitisle ilgili çalışmaları olan E. Ü. Ziraat Fak. Zootehni Bölümü'nden bir uzman da davet edilmiştir. Ayrıca oturuma köyde kesimhanede görevli olan bir veteriner de katılarak, üreticilerin aldıkları kararlarda yardımcı olmuşlardır. Oturumda öncelikle grup üyelerinin mastitisle ilgili durumu saptanmıştır. Bakış açıları, yorumları alınmıştır.

Çizelge 1: Mastitis Görülme Oranları Matrisi

Üreticiler	Bugün	Son Bir Aydır	Yıl Boyunca	Notlar
İB	2/15	4/15	15/15	
HÖ	1/7	2/7	7/7	
MC	1/7	3/7	6/7	
İE	1/4	2/4	4/4	Makina düzensiz çalışıyor
AD	1/4	2/4	3/4	
BT	5/18	5/18	11/18	Makina kalitesiz. Artık kullanmıyor. Elle sağıyor.
HD	0/9	1/9	2/9	
HG	yok	yok	yok	
Köy ortalaması	%20	%40	%100	

Çizelge klinik mastitisin, grubu oluşturan bazı üyelerde görülme oranını vermektedir. Örneğin bugün itibariyle İB'de 15 ineğin ikisi klinik mastitistir. Birlikte yapılan ilk durum saptamasında köyde klinik mastitise (üreticilerle bunun görülen mastitis diye isimlendirilmesi kararlaştırılmıştır) yoğun bir şekilde rastlandığı ortaya çıkmıştır. Herhangi bir gün olan oturum günü köy ortalamasının %20'sinin mastitisli olduğu tahmin edilmiştir. Üreticiler ilk değerlendirme olarak mastitisi sağım makinaları ile ilgili olarak görmekteyler. Gerçekten yapılan görüşmelerle ayarsız olan makinaların payının çok olduğu anlaşılmıştır. Bir üreticinin sağım makinasını bırakıp elle sağıma dönmesi ile mastitisin azaldığını gözlemesi bu kanıyı pekiştirmiştir. Bir yıl boyunca köyde mastitisi olan ineklerin oranı %100'e yakın olarak bildirilmiştir. Bu mastitisin çok ciddi bir problem olduğunu ortaya koymaktadır. Durumu teker teker ortaya konulan grup üyelerinde de %100'e yaklaşan oranlar görülmüştür. İlk çizelgede durumun ortaya konulması ile birlikte tartışmalar başlamış ve çözüm önerileri ortaya atılmıştır. Bu arada klinik ve subklinik mastitis kavramlarının katılımcılarca ne düzeyde bilindiği saptanılmaya çalışılmıştır.

Klinik mastitisin çok yüksek görölme oranı, bir çok üreticide gizli mastitis kavramının oldukça bulanık olmasına veya hiç oluşmamasına yol açtığı gözlenmiştir. Tartışma arasında klinik ve subklinik mastitisi görselleştiren iki resim üreticilere gösterilerek bu iki kavram üzerinde konuşulmaya devam edilmiştir. İlk resimde çok sayıda olan ineklerini seyreden bir üretici yalnızca iki adet klinik mastitisli hayvan görmektedir ve gülümsemektedir. İkinci resimde subklinikli çok sayıda inek kırmızıya boyanmış ve “eğer üretici bunları gözle görebilse idi?” diye sorulmuştur. İkinci resimde üretici panik halindedir. Mizah içeren bu resimler tartışmaya açılmıştır. Bu resimler, kavramların anlaşılmasında etkili olmuştur.

Daha sonra iki çizelge daha hazırlanarak mastitisi etkileyen uygulamalar sırasıyla görüşülmeye ve üreticiler düzeyinde saptanılmaya devam edilmiştir. Her konu açıldıkça üreticiler arasındaki farklar ve sonuçları görölmüş, uzmanın görüşüne başvurulmuş, diğer başarılı köy örnekleri açıklanmıştır. Bu tartışmalar sırasında üreticilerin kuruda tedavi yöntemleri, California Mastitis Testi, ön sağım, meme dezenfeksiyonu gibi uygulamaları yapmaya istekli oldukları ve yollar aradıkları izlenmiştir. Birinci ve bir hafta sonraki ikinci mastitis konulu oturumlarda üreticiler bu sorunlarını yenebilmek için bazı eylem kararları almışlar ve bunların çoğunu uygulamışlardır.

5. HALİLBEYLİ PROJESİNİN ÜRETİCİLER TARAFINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Tüm köy dikkate alındığında yaklaşık son altı aydaki gelişmeler Çizelge 2'de özetlenmektedir. Sayısal sonuçlara varabilmek için katılımcılar bazen aralarında uzun süren tartışmalar, hatta dökümler yapmışlardır.

Çizelge 2. Proje Öncesi ve Sonrası Bazı Konulardaki Değişiklikler (%)

Konular	Proje öncesi	Proje sonrası
Şap aşısını yaptırma	50	80
Gübreliklere kireç atma	2-3	50
Sağım makinalarının bakımı	1-2	100
Sağım sonrası dezenfeksiyon	0	20
Meme başlarının yıkanması	0	100
Yıkama suyuna dezenfektan koyma	0	75
Mastitis aşısı yaptırma	0	10
Sağım başlıklarını dezenfekte etme	0	5
Kuruda antibiyotik uygulama	0	5
Evsel çöplerin poşete konması	0	70
Samanı öğütmeden verme	5	85
Buğday, arpa, fiği soldurma (yem için)	0	15
Silaj yapma	3	15
Eşleri ile tarımsal konuları konuşma	yok	başladı
Beslenmede sebzelere yer verilmesi	az	arttı
Çocukların kahvaltıda yumurta ve süt tüketme alışkanlığı	az	arttı
Bilinçsiz rejim yapma eğilimi	yaygındı	azaldı
Et ürünlerini (kıyma, sucuk vb) çiğ tüketme alışkanlığı	yaygındı	azaldı
Kadınların süt ve süt ürünlerini tüketme eğilimi	az	arttı
Gıda hazırlamada bilinç düzeyi	düşük	arttı
Kadın-doğum uzmanlarından çekinme	yaygın	azaldı
Kontrolsüz ilaç kullanma eğilimi	yaygın	azaldı

Değerlendirme oturumu sırasında ele alınan bir başka konu da *üreticilerde ne gibi değer/tutum değişikliklerinin olduğu*dur. Burada yalnızca kadın grubundaki değişiklikler özetlenecektir. Bunlar şöylece sıralanabilir: Bilgilenmek için kitap okuma isteği artmıştır. Dağıtılan broşürlerin; bilgilerin daha iyi anlaşılması, uygulamanın yapılabilmesi ve kalıcılığı sağladığı belirtilmiştir. Kadınlar oturumların başlangıcında donuk ve çekingen olduklarını ancak şimdi kendilerine güvendiklerini ve tartışılan konularda her ortamda düşüncelerini açıklayabilme becerisini kazandıklarını vurgulamışlardır. Eşleriyle hayvancılık, beslenme vb. ailelerini ilgilendiren her konuda rahatlıkla tartışabildiklerini ve kendilerinin de aile ile ilgili tüm konularda söz sahibi olduklarını eşlerine hissettirdiklerini belirtmişlerdir. Böylece, aile içi karar alma sürecine kadınların katılmasına yönelik ilk adımlar atılmıştır. Artık, emeklerinin karşılığını almak istediklerini bunu da eşleriyle tartışmaya başladıklarını belirtmişlerdir Sağdıkları sütlerin parasının kendilerine verilmesi için mücadele başlamıştır. Oturumların kadınlar arasında iletişimi arttırdığı belirtilmiştir.

Yukarıda proje uygulamasından 6 ay sonra elde edilen değişimler özetlenmiştir. Yaklaşık iki yıl sonra değişimlerin çok daha büyük boyutlu olduğu gözlenmiştir. 23 Eylül 2000 tarihinde TRT2’de bu proje ile ilgili yapılan bir yayında da izlenebileceği gibi köyde silaj, kuru ot uygulamaları, açık ahır sistemi çok yayılmış; şap, mastitis neredeyse görülmez hale gelmiş ve üreticilerin bir çoğu daha büyük boyutlarda hayvancılık yapmaya başlamışlardır. Gözlemlerimiz küçük çiftçilerin de gelişmeye ayak uydurdukları ve durumlarını düzelttikleridir. Köyde bir bilinç sıçraması oluşmuştur. Etkiler yakın köylere de yayılmaya başlamıştır.

6. BADEMLİ PROJESİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Bu çalışma; uygulanan ve KKD’nin daha geniş bir isimlendirmesi olan “Katılımcı Öğrenim ve Eylem” yaklaşımı gereği hem bir araştırma, hem de eşzamanlı olarak bir uygulamadır. Bir Makro proje olan “Fidancılık Teknolojileri Araştırma ve Uygulama Makro Projesi” nin (kısaca FİTEKNO) bir alt projesi olarak, makro projenin uzun vadeli amaçları olan meyve üreticilerinin kaliteli, sağlıklı ve ismine doğru fidan sağlamasında yüzde yüz güvenilir kurumlaşmayı gerçekleştirmek ile uyumludur. Bademli Tarımsal Kalkınma ve Fidancılık Kooperatifi bu kurumlaşmada öncülük etmiştir.

Bu araştırmada Kooperatif ile işbirliği halinde kaliteli, sağlıklı ve ismine doğru fidan sağlanması amacıyla üretim tesisleri kurulmasında gereken kararı alabilmek, bunu en iyi bir şekilde planlayabilmek, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi araştırmacıları ile işbirliği halinde en önemli araştırma konularını saptayabilmek; araştırmacı, kooperatifçi ve üretici arasında en üst düzeyde işbirliğini sağlayabilmek amaçlanmıştır. Bu projenin Halilibeyli ve Menemen prolelerinden farkı daha yoğun olarak teknik dallardaki araştırmacıların katılımının sağlanması ve yürütecekleri araştırma önceliklerinin belirlenmesinde yaklaşımın kullanılmasıdır. Bu projede uygulanan haliyle yaklaşımın “katılımcı araştırma” olarak isimlendirilmesi de mümkündür. Tarımın teknik dalları ile tarım ekonomisi ve özel olarak yayım arasında iyi bir işbirliği gerçekleştirilebilmiştir.

Araştırma-uygulamanın materyali Mayıs 1998’de Bademli Köyünde; Fitekno Projesi araştırmacıları, Kooperatif yöneticileri ve fidan üreticilerinden oluşan 15 kişinin katılımıyla yapılan KKD oturumlarından elde edilen verilerle; köyde yapılan eğitim çalışmaları, kooperatif yöneticilerinden ve üreticilerden kişisel görüşmelerde sağlanan verilerdir.

Köyde fidan talebi yetersizliği nedeniyle satılamayan fidanların üretime oranı 1998’de %14’tür. Üreticiler uzun tartışmalardan sonra denetimli olarak kaliteli, adına doğru fidan ürettikleri taktirde pazarlama güçlüklerinin çok azalacağı kanaatine varmışlardır.

Elma fidanı üretiminde en önemli ilk üç hastalık ve zararlı yaprak biti, külleme ve kırmızı örümcek; armutda pisilla, yaprak biti ve kırmızı örümcek; ayvada ise kırmızı örümcek, beyaz sinek ve monilya olarak bulunmuştur. Benzer çalışmalar taş çekirdekli ve turuncgillerde de yapılmıştır..

Grup çalışmaları arkasından çeşitli konularda eylem çalışmaları yapılmıştır. Toprak örneklerinin kooperatif organizasyonunda E.Ü. Ziraat Fakültesine gönderilmesi kararlaştırılmıştır. “Gübrelemenin esasları ve gübreleme” konulu diyalı bir konferans E.Ü. Ziraat Fakültesi Toprak Bölümün’ce organize edilmiş, 40-50 çiftçi katılmıştır. Köyde toprak tahlili için istek artmıştır.

E.Ü. Ziraat Fakültesi ile Kooperatif arasında 6.1.1999 tarihinde işbirliği protokolu imzalanmıştır. Kooperatif ve araştırmacılar arasında bir güven ortamı yaratılmıştır. Kooperatife ortakların bağlılığı da aynı şekilde artmıştır. En önemli kooperatif eylemi fidan anaç ve kalem üretimi için 30-40 dekarlık bir arazi satın almaları olmuştur. Kooperatif gelir gider farkının önemli bir kısmı ile buraya yatırım yapmıştır.

Valilik köyde yapılacak ve fidan üretiminde kullanılacak sera için kredi desteğinde bulunacaktır. Tübitak’a da Makro Proje yönetimine başvurulmuş olup, fidancılık konusunda güdümlü projeler hazırlanmıştır.

7. MENEMEN PROJESİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Katılımcı Kırsal Değerlendirme yaklaşımının başarılı bir pilot projesi olan Halilbeyli Projesinden sonra yaklaşımın ölçek büyütme ve kurumsallaştırılması aşamasına geçilmiştir. Bu amaçla, Menemen İlçesi belirlenerek çalışmalar başlamıştır. Proje çalışmaları halen devam etmektedir.

Menemen İlçe Tarım Müdürlüğü ile işbirliği yapılmış, yayım elemanları ile görüşülmüş, kapsama alınacak köyler belirlenmiştir. Menemen İlçe Müdürlüğünde KKD’nin özelliklerini ve uygulanmasını içeren bir haftalık eğitim programı ile yayımcılara yaklaşım ve kolaylaştırıcı rolünün nasıl oynanacağı öğretilmiştir.

Köylerde kadın ve erkek grupları kolaylaştırıcılar tarafından oluşturulmuş, haftalık toplantı yeri ve zamanı yine çiftçilerce belirlenmiştir. Köylerdeki ilk oturumlarda kolaylaştırıcılar çiftçilerle birlikte sorunları ve öncelikleri saptamışlardır. Köylere göre değişen sorunlara yönelik eylem planları yine çiftçiler tarafından kararlaştırılmıştır. Zaman zaman konu uzmanlarının da katıldığı oturumlar haftalık olarak köylerde yürütülmektedir.

Belirlenen sorunlar tarımsal üretim, çevre, sağlık, ekonomik ve toplumsal konular olarak çeşitlilik göstermektedir. Sözgelimi; bir köyde maydanoz, dere otu, roka gibi bitkilerdeki çökme, çürüme ile ilgili konular ele alınıp, laboratuvar analizi ve savaşım ile ilgili öneriler geliştirilirken, bir diğer köyde sosyal çatışmalardan kaynaklanan iletişimsizliğin giderilmesine çalışılmaktadır.

Kullanılan yaklaşım multi-disipliner çalışmayı gerektirmektedir. Bu nedenle araştırmada; Ege Üni.’de başta Ziraat Fakültesinin ilgili bölümleri olmak üzere diğer Fakülteler, İzmir İl ve Menemen İlçe Tarım Müdürlükleri, çeşitli tarımsal araştırma kuruluşları, Karşıyaka Aile Planlaması ve Kadın Sağlığı Eğitim Merkezi, Karşıyaka Toplum Merkezi gibi çeşitli kuruluşlarla ve Menemen Ziraat Odası, Menemen Sol Sahil Sulama Birliği, Tarih gibi çeşitli çiftçi kuruluşları ile işbirliği yapılmaktadır. Ekim 1998’de başlayan ve Nisan-2001’de tamamlanması planlanan proje, Ege Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu Saymanlığı tarafından desteklenmektedir.

8. SONUÇ

Katılımcı Kırsal Değerlendirme yaklaşımının ülkemizdeki uygulamaları; gerek araştırma gerekse kırsal kalkınma ve yayım çalışmalarında bu yaklaşımın verimli bir şekilde uygulanabileceğini göstermektedir. KKD

yaklaşımını uygulamak isteyen kuruluşlar (kamu veya STK) kendi içlerinde daha demokratik ve katılımcı, açık iletişimi öngören yapı ve işleyişler kurmalıdırlar. Artık Dünya’da bir çok kurumun katılımcı yaklaşımları kullanmayan projeleri desteklemedikleri bilinmektedir. Ancak KKD yaklaşımı inanmayanlarca uygulanamaz. Önümüzdeki dönemlerde KKD felsefesine gönülden inanmayan kurum ve kişilerin yapacağı uygulamalara da hazırlıklı olmalıyız.

KAYNAKÇA

- Attwoods, H., 1997**, Participatory Research, PRA Topic Pack, Institute of Development Studies, Sussex.
- Chambers, R., 1992**, Rural Appraisal: Rapid, Relaxed and Participatory, IDS, Discussion Papers: 311.
- Convergence, 1975**, Vol. 7 No.2, Vol.14 No:2 and **1988**, Vol.21 No 2-3.
- Gaventa, J. and Lewis, H., 1991**, "Participatory education and grassroots development: the case of rural appachia", Gatekeeper Series 25, IIED, London.
- Gilbert, E. H., Norman, D.W., Winch, F.E., 1980**, Farming Systems Research: a Critical Appraisal, MSU Rural Development, Paper No.6, Depart. of Agric. Economics, Michigan State University. East Lansing, Michigan, USA.
- IIED, 1998**, Participatory Learning and Action, Information Pack, PLA Notes, London, p.1,
- Kabutha, C. and Ford, R., 1988**, "Using RRA to formulate a village resources management plan", Mbusanyi, Kenya, RRA Notes 2, October, 4-11 pp.
- Mc Cracken, J. A., 1988**, Participatory Rapid Rural Appraisal in Gujrat: a Trial Model for the Aga Khan Rural Support Programme (India), IIED, London.
- Mc Cracken, J.A., Pretty, A., Jules N., Conway, G.R., 1988**, An Introduction to Rapid Rural Appraisal For Agricultural Development, IIED, London.
- Özkaya, T., Karaturhan, B., Boyacı, M., 1998**, Kırsal Kalkınmada Çiftçi Katılımının Önemi Üzerine Bir araştırma, Ege Üni. Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Bornova, İzmir.
- Özkaya, T. , Karaturhan, B., Boyacı, M., 1999**, Katılımcı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımının Uygulanmasında Dikkate Alınabilecek Bazı Konular, Ege Üni. Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, çoğaltma, Bornova, İzmir.
- Özkaya, T. , 1999**, Fidancılık Teknolojilerinde Durum ve Önceliklerin Saptanması, Araştırması ve Eğitiminde Katılımcı Öğrenim ve Eylem Projesi, Ege Üni. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, çoğaltma, Bornova, İzmir.
- Shaner, W.W., Philipp, P.F., Schmehl, W.R., 1982**, Farming Systems Research and Development: Guidelines For Developing Countries, Westview Press Boulder, Colarado, USA.